

Eduard Petiška

Goethe v Čechách
a Čechy v Goethovi

Městská knihovna v Praze

půjčuje

knihy, audioknihy,
obrazy, deskové hry...

nabízí prostory pro

samostatné studium,
skupinová setkání,
přednášky, konference...

pořádá

autorská čtení, přednášky,
koncerty, filmové projekce,
akce pro děti...

poskytuje online služby

e-knihy, digitalizované dokumenty,
přednášky, kurzy...

podporuje tvoření v kreativních dílnách

DOK16 pro práci se dřevem a papírem
Atelier pro šití a vyšívání

Suterén pro 3D tisk, knižní vazbu, kaligrafii a pyrografii

mlp.cz
e-knihovna.cz
knihovna@mlp.cz
facebook.com/knihovna

PR
HA
PRA
GA
PRA
G

Goethe v Čechách a Čechy v Goethovi

Eduard Petiška

Znění tohoto textu vychází z díla [Goethe v Čechách a Čechy v Goethovi](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Martin ve spolupráci s nakladatelstvím Labe v Brandýse nad Labem v roce 1999.

§

Text díla (Eduard Petiška: Goethe v Čechách a Čechy v Goethovi), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Verze 1.0 z 18. 10. 2024.

OBSAH

1785.....	7
1786.....	8
1795.....	8
1806.....	9
1807.....	10
1808.....	10
1810.....	11
1811.....	13
1812.....	14
1813.....	15
1815.....	17
1817.....	17
1818.....	18
1819.....	18
1820.....	19
1821.....	22
1822.....	25
1823.....	27
1824.....	30
1827.....	31
1829.....	32
1830.....	32
1831.....	33
1832.....	33
„Dokonce když zapadá, je to stále totéž slunce.“.....	38

*Místo, kam vstoupil dobrý člověk,
je zasvěcené; po stu let znovu tu zní
vnukovi jeho slovo a čin.*

— J. W. Goethe

1785

5. července vjíždí Johann Wolfgang Goethe vlastním kočárem do Karlových Var. Je poprvé v Čechách. Sotva zahýbá kočár na tržiště, pozdravuje ho fanfára zatroubená věžným z ochozu městské věže. Vítat nové hosty fanfárou byl starý zvyk. Když se host ubytoval, navštívila ho žena věžného, přála mu v Karlových Varech zdraví a štěstí a vybírala za pozdravnou fanfáru spropitné. Goethe jí dal stříbrný dvacetník.

Goethovi bylo tehdy šestatřicet let a byl už proslulý dramatem *Götz von Berlichingen* a především románem *Utrpení mladého Werthera*. Do Karlových Var přijel, aby se léčil. Trpěl zažívacími potížemi a dnou. Ubytoval se u Bílého zajíce. Hotely tehdy nebyly, snídalo se u bytné a obědy se objednávaly podle jídelního lístku a byly hostu donášeny do jeho bytu. Lázeňští hosté pili léčivou vodu z karlovarského vřídla nebo z jiného pramene a chodili do koupelí. Léčivé koupele navštívil Goethe toho roku jen dvakrát, ale pití vody z karlovarských pramenů mu pomáhalo obnovit zdraví. Už při svém prvním pobytu se stýká s rozmanitou mezinárodní společností. Nemusil cestovat po Evropě, aby ji poznával. Evropa se sjížděla do západočeských lázní. Z výmarských známých se tu setkává s Herderem a jeho paní a s paní von Stein.

Goethe se léčí a užívá družné zábavy. Vydatně tančí v tehdejším saském i českém sále. Píše z Karlových Var: „Do Karlových Var rozhodně půjdu, vděčím tomu prameni za zcela novou existenci.“ A jinde: „Vody mi výborně prospívají a také nutnost stále být mezi lidmi mně udělala dobře. Leckteré rezavé skvrny, které nám přináší tvrdošíjná samota, se tady co nejlépe obrousí.“

1786

Koncem července se Goethe opět objeví v Karlových Varech ve společnosti rodiny Herderovy, paní von Stein a vévody Karla Augusta. Stýká se tu s rakouskou a polskou šlechtou. Pokračuje v léčení a pracuje na veršovaném znění Ifigenie. V polovině srpna vyprovodí kus cesty paní von Stein, která se vrací domů, a sám se vrátí do Karlových Var. Dne 3. září o třetí hodině ranní tajně odtud vyjíždí na svou italskou cestu. V dopise na rozloučnou píše vévodovi: „Dvouletým pobytem v lázních moje zdraví mnoho získalo a doufám v nejlepší i pro pružnost svého ducha.“ O Goethově rozhodnutí jet do Itálie nevěděla ani paní von Stein. Jen vévoda.

1795

Goethe pobývá znovu v Karlových Varech. Léčivá voda a koupele mu opět pomohou od těžkých ledvinových kolik.

*V koupelích platí tento řád:
ničím si hlavu nelámat
a leda se studiem trápit,
jak a kde největší radost lapit.*

J. W. Goethe

Goethe se živě zúčastňuje společenského života v lázních. Navštěvuje divadlo, koncerty, tančí a složí slova k písni, kterou zazpívá sbor při slavnostním bále.

O poměry v Čechách ještě nejeví zájem. Léčba v Karlových Varech má takový úspěch, že se po deset let do lázní nevrací. Teprve roku 1805, po ledvinovém záchvatu, se rozhodne znovu pro lázně.

1806

Tentokrát se Goethe v Karlových Varech ubytuje u Tří mouřenínů. Byt se mu líbí a vrací se sem i v příštích letech. Christianě píše: „V 5 hodin se vstává, jde se při každém počasí k prameni, prochází se, stoupáš na hory, převléknout, jít na návštěvu, někde být hostem anebo někam do společnosti. Člověk se musí chránit ať už před vlhkem, nebo větrem nebo průvanem a je mu při tom docela dobře.“

Toho roku navštíví také Františkovy Lázně, kam ho vábí ne-daleká Komorní hůrka, pět set metrů vysoká vyhaslá sopka. Je z posledních ve střední Evropě, které byly činné ještě v době starších čtvrtohor. Za pobytu v Chebu bydlí v jednom z nejstarších chebských hostinců: U Zlatého slunce. Tento hostinec vyhledával i při dalších pobytech. V Chebu navštívil Goethe chebského mistra popravčího Karla Husa, který vlastnil cenné sbírky minerálů, mincí a památek. Hus se stal později kustodem muzea v Kynžvartě a napsal Kroniku města Chebu a spis o pověrách. Goethe Husovy práce znal a navštěvoval Husa i při pozdějších pobytech.

V Karlových Varech se Goethe stýká v mezinárodní šlechtické společnosti také s paní von Levetzow. Při návštěvě u hraběte Rzewuského se seznámí s českým překladem Homérovy Iliady, který byl dílem Jana Nejedlého (1776–1834).

1807

Goethe se znovu podrobuje léčbě v Karlových Varech s velkým úspěchem. Dokončí zde pohádku Nová Meluzína, píše menší povídky a začne pracovat na románu Putovní léta Viléma Meistera. Zabývá se přírodními vědami, především svou oblíbenou mineralogií. Také malebná krajina západních Čech ho láká, aby ji zachytil v kresbách. Goethe vychází do okolí Karlových Var a kreslí. Své ženě Goethe píše: „Nevěděl bych o žádném příjemnějším a pohodlnějším pobytu... Je zde možno být ve velké společnosti a zase docela sám, zcela jak se komu líbí. A dá se tu najít a pěstovat všechno, co mě zajímá a působí mi radost.“

1808

Goethova léčebná kúra v Karlových Varech je toho roku kratší než jiné roky. Pobyt je poznamenán náklonností k půvabné černovlásce Sylvii Ziegesarové (1785–1855), dceři gothajského kancléře von Ziegesara. Goethe jí věnuje řadu básní a následuje ji do Františkových Lázní.

V letech 1808–1812 vystupuje Goethe mnohokrát na Komorní hůrku u Františkových Lázní. V roce 1808 dokonce osmkrát. Studuje nerostné složení a vznik této hory. Výsledky svého studia zveřejňuje roku 1809.

V srpnu se v Karlových Varech Goethe rozhodl napsat svůj životopis: Z mého života. Báseň a pravda. Pracovat na něm začal až příštího roku. O svém románu Spříznění volbou píše Goethe (1809) příteli Zelterovi: „Rozvržen a začat byl v českých horách.“ Pohoda západočeských lázní byla, jak je vidět, příznivá pro vznik Goethových tvůrčích záměrů.

V Goethově deníku nacházíme toho roku v září stručný záznam: „Hageks Böhmische Chronik.“ (Hájkova česká kronika.)

Goethe se těší, že příštího roku zase navštíví své zamilované končiny v západních Čechách. Vypukne však válka mezi Rakouskem a Napoleonem a cestu mu překazí.

1810

Po přestávce válečného roku 1809 spěchá Goethe opět do Karlových Var. Do lázní přijíždí císařovna Maria Ludovika, třetí žena císaře Františka I. Město požádá Goetha, aby složil zdravici k jejímu příchodu. Goethe žádosti vyhoví. Mladá císařovna se stýká s básníkem častěji. Goethe jí napíše několik básní. V básni Příjezd císařovny nacházíme i tyto verše, které znějí jako hold Karlovým Varům:

*Zde pod lesnatými svahy
v místech, jež tak mnohý cení,
neboť horký pohár záhy
dal mu lék i uzdravení,
jak mu za to nevzdat dík;*

*zde se vody v jícnu skály
k ohni věrně připoutaly,
vřou a z propasti se valí;
síla dá tu silám vznik.*

*Kdo se léčí, i kdo zdravý,
poklady má na vybranou,*

*s přítelem čas přítel tráví,
našli se tu, a kde stanou,
mohou znovu vzpomínat.
Tak se les i louka staly
rájem, jež jsme obývali,
kdekdo si v něm volnost chválí,
každý přebývá v něm rád.*

Za tohoto pobytu pochytil Goethe i několik českých slov. Patří k nim zejména slovo „koláč“. Rád si pochutnává na proslulých karlovarských koláčích, kterým zdejší Němci říkají „Karlsbader Kolatschen“. Koncem června se jede Goethův přítel Zelter léčit do Teplic. Zelter navštívil Goetha v Karlových Varech. Goethovi tenkrát Karlovy Vary neprospěly jako jindy. Na radu výmarského lékaře jede zkusit teplické prameny. V Teplicích je v tom čase i vévoda Karel August a srdečně ho zve. Goethe vyjíždí v srpnu z Karlových Var přes Žatec, Most a Duchcov do Teplic. Majitelem teplického panství a zámeckým pánem je tehdy šlechtic Johann Nepomuk von Clary und Aldringen, který kolem sebe shromáždil je společnost významných lázeňských hostů. Goethe se v Teplicích stýká se starým přítelem Zelterem i se zámeckou společností, do níž patří výmarský vévoda, paní von Levetzow i německý filozof Johann Gottlieb Fichte (1762–1814).

Goethe navštěvuje teplické divadlo, které má podle Goetha jen jednoho pořádného herce. Byl jím patrně komik Svoboda. Goethe si nedá lázeňskou náladu pokazit. Říká: „Lepší špatné divadlo než nejkrásnější nuda.“ Také teplický lázeňský život oplývá společenskými událostmi, koncerty, tanečními zábavami, zahradními slavnostmi. Na vyjížděnkách měl Goethe možnost poznat krajinu mezi Teplicemi a Kadaní, ale také Krupku, Ústí nad Labem, Bílinu.

Při návštěvě u knížete Lobkovic na zámku Jezeří podnikne výlet k zřícenině hradu Hasištejn u Kadaně. Mnohem později, po dvaceti letech, se pak Goethe zabývá dílem českého básníka Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, který na tomto hradě v šestnáctém století žil.

Při teplickém pobytu byl Goethovým sousedem, oddělen jen dveřmi, bratr Napoleona I., král holandský, který tu pobýval na zapřenou.

1811

Goethe přijíždí znovu do Karlových Var, pije léčivou vodu a užívá koupele. Kromě toho se toulá po okolí Karlových Var a pochutnává si na místních specialitách, na pstruzích a racích. Ryby a zvěřina patřily ke Goethovým nejoblíbenějším jídlům. Ze zeleniny miloval chřest a květák. Liboval si v houbách, měl rád jahody, datle a melouny. Sladké moučníky nejedl, kromě známých karlovarských koláčů a karlovarského závinu. Pil vody z lázeňských pramenů a pil i víno, aby podle vlastních slov „zvýšil požitek ze života a okořenil pokrmy“. Vína vypil i několik lahví denně. Pivo a ostřejí lihoviny nepil. Z Čech vozil výborný tabák svým přátelům do Výmaru, sám nikdy nekouřil.

V tomto roce za ním přijede i jeho žena se svou společnicí. Obě se zúčastňují tanečních zábav a oddávají se náruživě tanci. Christianina společnice tu protančí podrážky i punčochy.

Tentokrát pracoval Goethe v Karlových Varech na svém životopise.

Goethe přijíždí do Karlových Varů už 3. května. V lázních je málo hostů a klid. Goethe může při léčebné kúře pokračovat v práci na svém životopise. Jeho manželka Christiana přijíždí za ním a podstupuje léčbu také.

Začátkem července píše Goethe na žádost karlovarských měšťanů zdravici pro císařovnu Marii Luisu, Napoleonovu manželku, a pro jejího otce císaře Františka I., kteří navštíví Karlovy Vary.

Na vyzvání výmarského vévody odjíždí Goethe do Teplic. Setkává se tu s Beethovenem, který mu poslal už před rokem hudbu k Egmontovi, za kterou Goethe upřímně poděkoval. Beethoven se léčí v Teplicích a doufá, že mu lázně pomohou aspoň trochu od trýznivé poruchy sluchu. Goethe se stýká s Beethovenem v Teplicích, slyší ho tu hrát, a později se s ním stýká i v Karlových Varech.

Vypráví se, že Goethe a Beethoven chodívali spolu na procházku a málem se nedostali k slovu pro samé pozdravy a poklony lázeňských hostů, na které musili odpovídat. „To je mrzuté,“ řekl Goethe, „nemohu se tedy těm komplementům nijak ubránit.“ Beethoven na to pohotově odpověděl: „Nic si z toho, Vaše Excellence, nedělejte, komplimenty platí možná mně.“

Příteli Zelterovi píše Goethe o svém setkání s Beethovenem: „Beethovena jsem poznal v Teplicích. Žasl jsem nad jeho talentem, sám je však, bohužel, zcela nespoutaná osobnost, která sice naprosto není na omylu, když shledává svět hodný opovržení, ale tím jej ovšem ani sobě, ani jiným neudělá rozkošnějším. Jinak je třeba Beethovena velmi omlouvat a velmi litovat, neboť ho opouští sluch, což škodí patrně méně muzikální části jeho bytosti nežli té části, která se týká družnosti. On, který je beztak lakonické povahy, bude nyní pro svůj nedostatek lakonický dvojnásob.“

V Teplicích se Goethe opět setkává s císařovnou Marií Ludovikou. Zná ji už z Karlových Var, kde pro ni skládal v roce 1810 verše. Císařovna, čtyřřadvacetiletá vnučka Marie Terezie, si Goetha oblíbila a žádá ho, aby jí předčítal. Goethe jí předčítá ze svých děl a z cizích autorů předčítá ze Schillera a z Calderona.

V letech 1806–1808 žil Goethe v Karlových Varech lacině. V roce 1811 dochází v Rakousku ke státnímu bankrotu. Příčinou jsou neustálé války. Znehodnocení peněz a stoupaní cen pocítil i Goethe při svém pobytu roku 1812. Začíná šetřit. Jako zámožný muž se cítil, podle vlastních slov, teprve když se dožil 76 let.

1813

V dubnu se shromažďují nedaleko Výmaru pruská a rakouská vojska ke střetnutí s Napoleonem. Goethovi přátelé a rodina vypraví proto Goetha do českých lázní dříve než obvykle. Básník uloží před cestou do bezpečí svoje sbírky a patrně i rukopisy, neboť se obává, že se boj přenesení i do Výmaru. 17. dubna vyjíždí do Čech. Z Teplic píše příteli dopis, který začíná verši:

*Osudu se člověk brání,
ale když tě bije pěstí
a když nechce uhnout ani,
aj, tak uhni ty mu z cesty.*

Lázeňský život v Teplicích je toho roku poněkud jiný než v předcházejících letech. Goethe vystihuje náladu v dopise: „Bohužel jsou Teplice nyní něco na způsob očištěnce, kde se napůl zavržené duše navzájem mučí, zatímco mají v úmyslu se bavit.“ Válečné události,

úzkost a nejistota vrhly stín i na lázně. Za těchto okolností se utíká Goethe k práci na třetím dílu svého životopisu a téměř jej dokončí. Ruský car Alexandr navštíví v Teplicích svou dceru Marii Pavlovnu, dědičnou princeznu výmarskou. Výmarská princezna se tu podrobuje léčebné kúře a Goethe ji často navštěvuje.

Podle svého zvyku vyjíždí Goethe do okolí, navštěvuje známá i neznámá místa a obdivuje se české krajině. Píše domů: „Bez ekvipáže by se tu nedalo žít, protože jsme tak blízko válečného jeviště, že někdy za noci dokonce vidíme ohnivá znamení na nebi, když některá nešťastná osada hoří, a také protože jsme obklopeni samými uprchlíky, raněnými, vyděšenými, vyhledává člověk rád možnost vzdálit se, jakmile je doma hotov s tou troškou svých záležitostí. Jaro je tu nekonečně krásné, zvláště kaštany teď v parku a na všech cestách kvetou nade všechno pomyslení dokonale.“

Goethe si byl vědom, že válka je „ve skutečnosti nemoc, za které štávy, sloužící ke zdraví a sebezáchově, jsou užívány jenom k tomu, aby se živilo něco cizího, přírodě nepřiměřeného“. Při teplickém pobytu, uprostřed léta a kvetoucí krajiny vydává svědectví o svých pocitech: „... když se tak zrána probudím a vyjdu si v dýmajícím slunci... a když si pomyslím, že v tomto požehnaném údolí bijí klidně už jenom srdce dětí, zatímco staletá kultura, stejně jako pokoj a mír všech ostatních obyvatel jsou už nyní ohroženy a narušeny, tak se mi zachce tomu gigantickému hrdinovi našeho století předat třeba jen stý díl svých pocitů, které mne pro lidi v tomto ráji každé jitro zavalují, abych mu vdechl myšlenky na mír.“

Desátého srpna o šesté ráno opouští Goethe po úspěšné léčbě Teplice. Do Výmaru se vrací přes Drážďany. Večer toho dne vzplanou na horách ohně, které zvěstují, že Rakousko vypovědělo Francii válku a přidalo se k protinapoleonským spojencům.

Teplíce Goethe už nikdy nenavštívil. Tímto rokem také končí první období Goethových pravidelných návštěv v západočeských lázních. Bylo to pro Goetha období společenských úspěchů a přírodovědných studií. Pokračoval na české půdě v práci na svých literárních dílech a načrtával tu plány k novým dílům. Poznával českou krajinu a zachycoval ji v kresbách. O české vnitřní záležitosti se nestaral. V Aši se zúčastnil představení hry Husité před Naumburkem, což pravděpodobně byla hra německého dramatika Kotzebue.

1815

V Praze vychází Souhrn dějin Čech od Karla Ludwiga von Woltmanna (1770–1817), jenského profesora filozofie a dějin, který roku 1812 emigroval z Jeny do Prahy. Vycházejí také Lidové pověsti Čech Caroliny von Woltmann (1782–1847), manželky profesora Woltmanna. Goethe obě německé knihy četl a dopisoval si s autory, které znal z Jeny osobně. Zdá se, že kromě už dříve zmíněné Hájkovy kroniky patřily tyto knihy k základním zdrojům Goethových vědomostí o Čechách.

V dopise Carolině von Woltmann Goethe píše: „Ačkoliv mě leckteré půvaby a vábení táhne k Rýnu, přál bych si přece opět vidět dobrou starou českou zemi.“

1817

Jan Kollár (1793–1852) poprvé navštíví Goetha ve Výmaru. Kollár studuje v letech 1817–1819 v Jeně. Později také překládal Goethovy básně.

1818

Pavel Josef Šafařík (1785–1861) posílá Goethovi začátkem roku ukázky slovanských lidových písní v překladu a ukázky Rukopisu královédvorského, objeveného v minulém roce.

Toho roku také začíná Goethova korespondence s českým skladatelem Václavem Janem Tomáškem (1774–1850). Tomášek složil devět sešitů písní na Goethovy básně. V dopise Goethovi o své práci píše: „Byl to takový světlý okamžik, který mi dovolil přesně poznat hranice svých sil a podnítil mě, abych komponoval některé Vaše básně, i když už mohly být od někoho zhudebněny, a abych slyšel, jak zní německé klasické básnictví, doprovází-li je lyra Čecha.“

Zdravotní potíže přinutí Goetha, aby se toho roku znovu podrobil léčebné kúře v Karlových Varech. Přijíždí do lázní až koncem července. Při léčebném pobytu mu nezbývá čas na literární práci, neboť Karlovy Vary hostí nejvznešenější společnost bývalé protinapoleonské koalice. Goethe se setkává s vojevůdci a diplomaty. S Blücherem, Schwarzenbergem, Metternichem aj.

1819

Goethe přijíždí do Karlových Var navečer o svých sedmdesátých narozeninách. Neobvykle pozdní příchod koncem srpna lze vysvětlit nejpravděpodobněji tím, že si přál vyhnout se přípravám a pak i zmatku a hluku kolem pověstné Karlovarské konference. V Karlových Varech se sešli v srpnu toho roku z Metternichova podnětu zástupci největších německých států a vydali Karlovarská usnesení. Tato usnesení byla příčinou protipokrokových opatření a měla za následek přísný dozor nad tiskem a univerzitami.

V Čechách nastává doba perzekuce. Obětí Karlovarských usnesení se nakonec stane i osvícený opat tepelského kláštera K. K. Prokop Reitenberger (1779–1860), budovatel Mariánských Lázní. S Reitenbergerem a zakladatelem mariánskolázeňských parků zahradníkem Václavem Skalníkem (1776–1861) se Goethe stýkal za svých pobytů v Mariánských Lázních.

V Praze se stává jednou z prvních obětí reakční perzekuce filozof Bernard Bolzano (1781–1848). Je zbaven profesury na pražské filozofické fakultě, a když ani pak útoky na něho nepřestávají, zastane se ho důrazně Josef Dobrovský.

Pozdním večerním příchodem do Karlových Var se Goethovi podaří vyhnout oficiálním oslavám svých narozenin.

1820

Goethe přijíždí do Karlových Var už koncem dubna. Cestou se zastaví v Chebu ve svém oblíbeném hostinci U Zlatého slunce. Tu se setká s magistrátním a policejním radou Josefem Sebastianem Grünerem (1780–1864), zasvěceným znalcem chebského kraje. Vznikne přátelství, které podporují i společné zájmy o mineralogii. A když pak Goethe přestane po roce 1823 dojíždět do Čech, pozve ho k sobě do Výmaru (1825) a dopisuje si s ním až do konce svého života. Magistrátní rada Grüner studuje nejstarší zvyky na Chebsku a Goethe se zájmem sleduje jeho práci. Upozorňuje Grünera na kroje Lužických Srbů a vyslovuje přitom mínění, že obyvatelé Chebska jsou slovanského původu. Grüner se ke Goethovu názoru přikloní. Goethe užívá výslovně označení „chebský srbský lid“. Za pobytu v Karlových Varech potkává Goethe své staré známé a také pokrokového německého právníka Anselma Feuerbacha (1775–1833), otce filozofa Ludwiga Feuerbacha.

Toho roku si Goethe vyjede poprvé do tehdy ještě mladých Mariánských Lázní (27. dubna). Vyjíždí ve čtvrt na šest ráno z Chebu přes Žandov a Hledsebe „po většinou dobrých a rovných cestách“. Mariánské Lázně udělaly na Goetha velmi dobrý dojem. „Poloha místa je potěšitelná...“, píše příteli Zelterovi. Je rozhodnut léčit se příští rok v Mariánských Lázních. Do Mariánských Lázní si pak píše o láhve s vodou z Křížového pramene, kterému neobyčejně věří a který mu pomáhá přemáhat zdravotní potíže.

V Karlových Varech se Goethe zúčastní květnové slavnosti na počest sv. Jana Nepomuka. Zážitek zachytil v básni.

PŘEDVEČER SV. JANA NEPOMUCKÉHO
Karlovy Vary, 15. května 1820

*Světélka si v řece plují,
na mostě zní zpěvy dětí,
zvony zvonky pozdravují,
zbožně spolu k nebi letí.*

*Mizí hvězdy, světla svíce
jako světec, mírný, tichý,
který kdysi nesměl říci
tajně svěřené mu hříchy.*

*Plujte, světla! Dětské zpěvy,
do všech koutů rozleťte se!
Oznamte všem, kdo to neví,
co ke hvězdám hvězdu nese.*

V témže roce uveřejňuje Josef Jungmann (1773–1847) svůj překlad Goethovy básně Čarodějův učeň. Z Jungmannova překladu, který vzniká na samém počátku českého překladatelského umění nové doby, vyjímáme aspoň úryvek:

ČARODĚJŮV UČEDNÍK
Z Goetha

*Posléz jednou kouzelníku
událo se z domu jíti!
Nyní bude učedníku
duchy jeho k vůli míti;
slovo mistra všaké,
zvyk i skutky znám,
mocí duchů také
čáry udělám.*

*Skokem, skokem
ku potoku!
Vědro k boku!
Aby vody
valným, plným tekouc tokem,
v koupel daly hojné brody.*

*Nyní pojd' sem, starý chvoste!
Za pacholka byl jsi dlouho;
vezmi na se ruby prosté,
bud' mi k vůli, věrný slouho!
Vhoře nasad' hlavu,
dole nohy měj!*

*Běhej. Co jsi vstavu,
vody nalévej!*

atd.

Za Goethova života přeložil Jungmann ještě Mignon pod názvem Píseň milostničky (1820) a Zpěv duchů nad vodami (1831).

1821

Goethe přijíždí 29. července za silného deště do Mariánských Lázní. Ubytuje se v nedávno dostavěném domě hraběte Klebelsberka. Dům spravuje baron Brösigke. Jeho dcera, paní von Levetzow, byla dvakrát nešťastně provdána. Goethe ji poznal už před lety v Karlových Varech. Nyní se s ní setkává znovu v Klebelsberkově domě. Paní von Levetzow má tři dcery: Ulriku, Amalii a Bertu. Sedmnáctiletá Ulrika se právě vrátila z penzionátu ve Štrasburku. Když ji matka představuje Goethovi, neví Ulrika ani, že je Goethe básník.

Svému synovi Goethe píše: „Pozdravuj ženu a děti, také Ulriku,“ – sestra synovy ženy se jmenovala Ulrika –, „náhodou je zde v domě také jedna velmi půvabná Ulrika, takže musím na jednu i na druhou stále myslet.“

V Mariánských Lázních pobývá toho roku ve Hvězdě pražský c. k. policejní komisař František Ludvík Richter, který napsal spisek o mladých lázních. Stane se Goethovým informátorem o českých záležitostech, české řeči, školství, cenzuře, i o tvorbě českých místních jmen. Tak dochází Goethe ve svých zápiscích ke zjištění, že německý místní název Podhornberg (čedičová vyvřelina nedaleko Závišina u Mariánských Lázní) je vlastně pleonasmus, neboť název byl převzat

z českého Podhora, což znamená „unter dem Berge“. Goethe nabyl přesvědčení, že česká jména „vyjadřují lokalitu velmi výstižně“.

Goethe se také zabývá českými dějinami a učí se českému jazyku. „... Dokonce jsem si pořídil gramatiku,“ píše synovi. Používal Thámovy učebnice češtiny pro Němce. (Karl Ignatz Thams Böhmsche Sprachlehre zum Gebrauch der Deutschen. Verbessert und herausgegeben von Wenceslaus Hanka. Prag 1821.) Poznatky z mluvnice si vypisoval a zapisoval si česká slovíčka. Goethův český slovníček se dochoval.

Goethovi v té době bylo dvaasedmdesát let.

Znalosti o českých záležitostech čerpal především z Hájkovy kroniky, z Historie české Aeneáše Sylvia, z Balbína (Miscellanea), Pavla Stránského O státě českém, Zachariase Theobalda Husitské války a Schallerovy Topografie Království českého. Knihy četl německy nebo latinsky. Studuje také knihu Nová kronika česká (německé zpracování Hájka a Pelclových Dějin) a poznamenává si: „Tíhnutí ke svobodě a nezávislosti, národní hrdost, tíhnutí k novotám ve věcech víry a módy...“

Opat kláštera v Teplé, Reitenberger, pozve Goetha na návštěvu do Teplé a na prohlídku kláštera a jeho pokladů. Dvaasedmdesáté narozeniny oslaví Goethe na zámku hraběte Auersperka u Falknova. Na počest oslavence je uspořádána slavnost s ohňostrojem. Největší radost má Goethe z dárku Ulriky von Levetzow, z jemné výšivky. Známe i Goethovo poetické svědectví:

DOKONALÉ VYŠÍVAČCE

Mariánské Lázně, 28. srpna 1821

*Přišel jsem od preláta,
štola nade vše skvělá*

*mu splývala s ramen dolů,
na ní se procházela
minulost svatá,
svatí a divy tu žili spolu.*

*Já dostal však darem jinou věc:
nejlíbeznější věncoví,
přechody barev, třpyt, to ví
jen příroda a umělec.*

*V nejspánilejších jarních krajinách
jehla své něžné stíny klene;
že srdce mít jí probodené
povzdychlo by si slastně: ach;
a já je budu nosit jen
v den narozenin a o svátcích sladkých jmen.*

Stejně jako v minulých letech se Goethe nepřestává zajímat o mineralogii a rozmnožuje své sbírky o české nerosty. Na literární práci při tomto lázeňském pobytu mnoho času nezbyvá. Po návratu do Výmaru si dá Goethe v Jeně sestavit seznam všeho, co má zámecká i univerzitní knihovna o českých dějinách. Seznam byl seřazen podle rozměrů knih do skupin a obsahoval kroniky, popisy země, historii, topografii, knihy o mincích, o Praze, o králích atp.

Nesmíme se však domnívat, že se z Goetha stal v krátkém čase vynikající znalec českých záležitostí. O české záležitosti měl upřímný zájem, ale s vhodnějšími informátory se měl teprve setkat.

1822

„19. června jsem dorazil do Mariánských Lázní za krásného počasí. Skvělé ubytování, vlídní hostitelé, dobrá společnost, hezké dívky, milovníci hudby, příjemná zábava večer, skvostné jídlo, nové významné známosti...“ Tak píše Goethe v dopise příteli Zelterovi.

Goethe bydlí opět v Klebelsberkově paláci. Pije vodu Křížového pramene a každý třetí den má předepsanou koupel v minerální vodě. Goethe byl jako výmarský státní ministr chráněn policejním úředníkem lázeňské policie. V tomto roce se úředník jmenoval Ignác Köpfenberger. Ze zpráv policejního úředníka vyčteme, že si Goethe počíнал v hovoru, pokud se týká politiky a náboženství, velmi volně a otevřeně.

Goethe se zúčastňuje čilého lázeňského života a neustává vyhledávat společnost osmnáctileté Ulriky von Levetzow. Poutá ho k ní hluboká náklonnost.

Už dříve si Goethe dopisoval s hrabětem Šternberkem, nyní má příležitost osobně se s ním stýkat. Kašpar Maria hrabě Šternberk (1761–1838), přírodovědec, spoluzakladatel a prezident Společnosti vlastenského muzea v Čechách, píše o tom ve svých poznámkách: „Jedli jsme spolu v poledne a večer u stejného stolu, vyjížděli jsme častěji spolu na vyjíždky a po večeri jsme zůstávali pospolu v jeho pokoji ještě celé hodiny.“ Šternberk dovedl v Goethovi také probudit zájem o českou literaturu. Věnoval mu překlad Královédvorského rukopisu od V. Svobody a české národní písně od Jana z Rittersberka.

Koncem července nalézáme v Goethově deníku záznam o tom, že se zabýval českými básněmi a že přeložil báseň Kytice z Rukopisu královédvorského. Se Šternberkem a chebským radou Grünerem a dalšími přírodovědci vyjede Goethe opět zkoumat Komorní

hůrku. Přátelství se Šternberkem pokračuje až do Goethovy smrti. Šternberk o něm píše jako o „nedosaženém vzoru životní a vědecké existence“. Goethe ho ve svých zápiscích nazývá „ušlechtilým přítelem“. Z veršů, které Goethe Šternberkovi věnoval, uveďme aspoň:

NA HRABĚTE KAŠPARA ŠTERNBERKA

*Když se mladým houfům daří
po květnatých cestách jít,
je svět samý krásný cit.
Ale když nás v pozdním stáří
s vzácným mužem osud sved,
ó, jak nádherný je svět.*

Téhož roku vydává Goethe studii Mariánské Lázně všeobecně a zvláště se zřetelem na geologii.

V Chebu se setkává s českým skladatelem Tomáškem, který má příležitost, aby Goethovi zazpíval a zahrál na piano své zhudebnění jeho básní. Tomáškovy písně se Goethovi líbí a pochvalně se o nich vyslovuje radovi Grünerovi.

Toho roku vychází česky Iphigenie v Taurii v překladu K. S. Macháčka (1799–1846). Goethe ji obdrží s dopisem, který začíná: „V přesvědčení, že si s potěšením všímáte každého úsilí na poli umění i u národů neněmeckých, doufám, že naleznu Vaši shovívavost, když jsem se odvážil přeložit Vaši Iphigenii v Taurii slovensky znějícím slovem, rozměrem blížícím se antice a ozvěnou tohoto vznešeného a vzácného mistra pěvce připravit své vlasti alespoň příchut' onoho potěšení, jaké mi poskytly jeho tóny...“

V prosinci navštívil Goetha ve Výmaru několikrát profesor J. E. Purkyně (1787–1869), nejvýznamnější český přírodovědec devatenáctého století. Goethe znal Purkyňovu disertaci a označil ji jako „smělou a důležitou“. Do svého deníku si Goethe zapsal: „Profesor Purkyně s námi povečeřel. Po jídle jsme konferovali o mnoha vědeckých záležitostech. Setrvali jsme spolu dlouho.“ Po Výmaru a okolí prováděla J. E. Purkyně Goethova snacha, neboť Goethe churavěl.

1823

V únoru onemocní Goethe zánětem osrdečníku a zánětem pohrudnice. Jeho stav je vážný. 23. února je mu nejhůře. Svému synovi se svěřuje: „Smrt stojí kolem mne ve všech koutech.“ Odpoledne se rozzlobí na lékaře a rozkáže, aby mu dali napít Křížového pramene: „Jestliže už mám zemřít, ať umřu podle svého.“ Vypil lahvičku Křížového pramene a zjevně se mu ulevilo. Nikdy na tuto chvíli nezapomněl a byl svému Křížovému prameni věrný. Pomoc, které se Goethovi dostalo, byla však spíše rázu psychického. Snad ho povzbudily v těžké hodině všechny krásné vzpomínky na Mariánské Lázně. A bylo jich mnoho.

Koncem února jmenuje Goetha Společnost vlastenského muzea v Čechách svým čestným členem.

Druhého července odpoledne přijíždí Goethe do Mariánských Lázní. Doprovází ho komorník Johann John, otec známé spisovatelky populárních románů Eugenie Marlittové (1825–1887), a věrný sluha Stadelmann. Tentokrát se Goethe ubytuje v domě Zlatý hrozen. Dům je podnes zachovaný a je v něm vybudováno Goethovo muzeum.

Goethovy pokoje v Klebelsberkově paláci obýval toho roku velkovévoda Karel August. Ale Zlatý hrozen je v sousedství paláce a společnost se schází s Goethem na palácové terase. Opět tu jsou i dcery Levetzowovy.

Goethe se zabývá literární prací (Putovní léta Viléma Meistera) a přírodními vědami (meteorologií, mineralogií a botanikou). Vstává ráno o páté. Hrabě Šternberk zprostředkuje setkání Goetha s Dobrovským (1753–1829). Goethe se od Dobrovského dovídá mnoho o českém písemnictví. Goethe si Dobrovského velmi vážil jako „mistra historického kritického bádání“. Napsal o něm: „Kde zasáhne, tam je hned vidět mistra, který svůj předmět dokonale ovládl a kterému se zlomky rychle řadí v celek.“ Dobrovský při této návštěvě požádá Goetha o popis Jenského kodexu a kopie některých ilustrací. V prosinci pak Goethe posílá Dobrovskému popis Jenského kodexu (vzácné sbírky rukopisů a prvotisků ze začátku 16. století, týkajících se husitské revoluce a psaných většinou česky) a příštího roku i kopie ilustrací. Dobrovský posílá Goethovi svou německy psanou knihu Dějiny české řeči a literatury. Nejvíce času toho lázeňského léta věnuje Goethe mladé Ulrice von Levetzow. V dopise příteli Zelterovi píše: „... Dal jsem se na šest týdnů do služeb velice hezkému dítěti...“ Goethe je téměř stále v Ulričině společnosti, doprovází ji, nosí jí dárky, tančí s ní na bálech. Dvoří se jí a uchází se o ni. Prostřednictvím svého přítele, velkovévody Karla Augusta požádá paní von Levetzow o ruku její dcery. Karel August je v rozhovoru s Ulričinou matkou velkorysý. Slibuje paní von Levetzow ve Výmaru dům, aby se nemusila odloučit od své dcery. Dceři slibuje značnou penzi, kdyby ovdověla. Ale podle Ulričiných slov matka sňatku nepřála. Goethovi je 74 let, Ulrice 19 a poměry v Goethově rodině jsou po synově ženitbě složité. Při prvním náznaku Goethova úmyslu oženit se zaujala jeho

rodina ve Výmaru příkře odmítavé stanovisko. Paní von Levetzow si vyžádá čas na rozmyšlenou.

Uprostřed sezóny odjede s dcerami do Karlových Var. Po týdnu odjíždí Goethe za nimi. Ubytuje se v Karlových Varech ve stejném domě jako rodina Ulriky, U Zlatého pštrosa. Společně s Levetzowovými oslaví Goethe své čtyřiasedmdesáté narozeniny v Lokti, v hostinci U Bílého koníčka. Začátkem září dochází k rozloučení. Paní von Levetzow doposud nedala jasnou odpověď. Goethe tuší, že to tentokrát není rozloučení jako v minulých letech, ale že je to rozchod. Rozechvělý odjíždí do Chebu. Ulrice posílá verše:

*Chodíš ted' tam, kde prýští voda vřelá,
a mně spor bere vnitřní klid;
neboť jak tě tak v srdci nosím zcela,
nechápu, jak bys mohla jinde být.*

Jedenáctého září je Goethe naposledy na českém území. Na zpáteční cestě do Výmaru padne na Goetha celá tíha rozchodu. Cestou vzniká jedna z nejslavnějších Goethových básní Elegie z Mariánských Lázní. V listopadu Goethe znovu těžce onemocní. Ještě o silvestrovském večeru 1823 píše paní von Levetzow dopis plný skryté touhy a naděje: „... Stojí přede mnou nový nástěnný kalendář pro rok 1824, na němž těch dvanáct měsíců vyhlíží sice čistě, ale také dokonale lhostejně. Marně pátrám, které dny se pro mne zabarví červeně a které temně; tabule je ještě nepopsaná, zatímco přání a naděje se tu a tam rojí. Kéž se ta moje přání setkají s Vaším! Kéž se splnění a zdaru nic! nic! nepostaví do cesty! Řekněte si všechno mezi sebou v důvěrné hodině...“

A ještě v říjnu 1824 píše Goethe paní von Levetzow: „A tak bych se chtěl Ulriky, toho jemného a klidného dítěte, na její svědomí zeptat: zda ji nenapadlo něco k mému prospěchu...“

Goethe se s Ulrikou už nikdy nesetkal. A Ulrika se nikdy nevdala. Stárnoucí osamělá Ulrika v šedivých šatech a velikém slamáku křížem přepásaném žlutými stuhami krmí labutě v parku na svém zámku v Třebívlicích. Tak na ni vzpomínali pamětníci. Umírá v pětadevadesáti letech za listopadového rána roku 1899. Na její hrob poslali z Goethovy výmarské zahrady věnec posledních podzimních květin.

1824

Od roku 1823 Goethe už českou zemi nenavštíví, přesto si výslovně přeje „zůstat vždy ve vnitřním spojení s milými Čechami“. Ve Výmaru vyhledá Goetha hrabě Kašpar Maria Šternberk. Pak ještě v letech 1827 a 1830. Rozhovory Goetha se Šternberkem se netýkaly jen přírodních věd, ale také dějin českého národa a vývoje umění a literatury v Čechách. Goethe uveřejňuje recenzi na Purkyňovu disertaci Příspěvky k poznání zraku ze subjektivního hlediska (1819). Pokládal Purkyňovu práci za významnou a oceňoval Purkyňovu vytrvalost a vědeckou metodiku. Purkyně si vážil podnětů, které mu dala Goethova nauka o barvách. Později překládal Purkyně Goethovy básně.

Společnost vlastenského muzea v Čechách (Vlastenské [Národní] muzeum v Čechách bylo založeno roku 1818) vydávala od roku 1827 časopis v německém a českém jazyce. Německý časopis roku 1832 zanikl, český si vedl velmi dobře a dožil se našich dnů. Redaktorem obou časopisů byl jmenován František Palacký (1798–1876). S Palackým se Goethe nikdy nesetkal. Palackého Dějiny začaly vycházet až po Goethově smrti.

Německý muzejní časopis Goethe soustavně sledoval. Příteli Zelterovi píše: „V Praze vychází časopis, který mi dovoluje s potěšením nahlédnout do oněch poměrů, které se mne tak blízko dotýkaly.“ Goethe podnícen Šternberkem se o muzeum velice zajímal. I v Goethově deníku nacházíme záznam: „Promýšlel jsem záležitosti týkající se Českého vlastenského muzea.“ (1828)

V německém muzejním časopise čte Goethe také překlad znělek Jana Kollára. Napíše o nich do časopisu Kunst und Altertum (Stuttgart): „Jednou bychom si přáli spatřit vedle Kollárových znělek, tak dobře znějících v německém překladu, také připojený český originál. To by mohlo pomoci vyplnit přání, aby znalost slovanských jazyků byla uvedena také do německé literatury.“

V Čechách vychází překlad Goethovy hry Die Geschwister pod názvem Marinka. Do češtiny hru přeložil František Ladislav Čelakovský (1799–1852). O českých snahách píše Goethe toho roku Zelterovi: „V těchto věcech je mužně čistý smysl, tichý postup, krok za krokem, takže když budou mít štěstí pokračovat tímto způsobem ještě deset nebo dvacet let, dospějí k filozoficko-literární svobodě bez revoluce a dosáhnou reformy v klidu. Nikdo tím mezitím nic neztratí, neboť znám ty vysoce kultivované muže, kteří to rozvážně dokáží řídit.“

1829

Goethe píše v dopise hraběti Šternberkovi, že by bylo „žádoucí a nejvýše nutné pro všeobecné dobro, aby se množství Němců, vzdělaných na Severu a na Západě, jednou přesvědčilo, co je na Východě výborné a jakým způsobem samo o sobě prospívá“.

1830

Čelakovský posílá Goethovi svůj Ohlas písní ruských a přikládá několik básní této sbírky přeložených do němčiny. Průvodní dopis Čelakovského začíná slovy: „Naše slovanské lidové básně měly štěstí, že k sobě v těchto letech obrátily také Vaši pozornost, a není pochyb o tom, že jejich vnitřní hlas by nikým nemohl být lépe hodnocen a stanoven než prvním a nepředstížitelným mistrem našich dnů.“

Goethe podněcoval Společnost vlastenského muzea, aby pokračovala ve svém časopise s otiskováním českých básní, a soudil, že umělecké výtvořiny slovanských jazyků jsou hodny největší pozornosti.

V letech, kdy nedojíždí do Čech, nepřestává po nich toužit. Přítelem do Čech píše: „Jak velice postrádám své každoroční návštěvy a shledání s tak mnoha zdatnými osobami v Čechách, to se ani neodvažuji vyslovit.“

V recenzi časopisu Společnosti vlastenského muzea v Čechách pro *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik* (Stuttgart und Tübingen, 1830) Goethe napsal: „Přistoupíme-li blíže, je záhodno uvědomit si polohu, přirozenou důstojnost Českého království; je to země, jejíž téměř čtvercový prostor je dokola obklopen pohořími,

nic se tam nerozvětjuje; je to veliká rozmanitá základní oblast, zavodňovaná téměř veskrze vlastními prameny, kontinent uprostřed kontinentu, obsahující méně než tisíc čtverečních mil.

A nyní postřehneme v jejím středu prastaré, velké, nápadně podivuhodně položené hlavní město, které po osudových nebezpečných změnách několika století stále ještě stojí, zčásti zničené, zčásti opět vybudované, zalidněné i vylidněné, vždy opět vykvete do života a v novější době se svými předměstími vesele rozšiřuje do dále.“

1831

Goethe se zabývá Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic (1461–1510), velkým českým humanistickým básníkem píšícím latinsky. V roce 1829 byla vydána ve francouzském překladu Hasištejnského Óda na Karlovy Vary (napsaná okolo roku 1500). Goethe ji dostal roku 1831. S velkým zájmem začne číst Hasištejnského spisy z velkovévodské knihovny ve Výmaru. O básnickém díle Bohuslava Hasištejnského i lidském postoji se vyjadřuje s nejvyšším uznáním.

1832

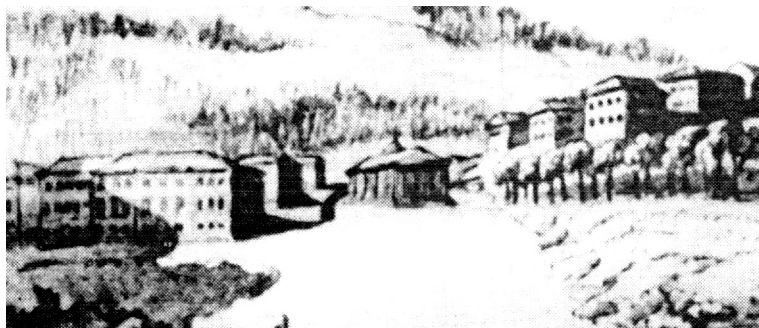
Týden před smrtí píše hraběti Šternberkovi: „Nová čísla českého časopisu ve mně opět vzbudila přání navštívit tu vzácnou říši, kde jsem tolik let nalézal potěšení i poučení a měl také všechny důvody přiblížit se těm přívětivě vyhlížejícím krajinám. Se staršími dějinami této říše jsem všeobecně dostatečně seznámen, tolik míst je mi tam dobře známo; je tedy třeba vždy uvítat to, co mi ujasňuje

jednotlivosti a dává zřetelné ponětí o tom, co se tam děje v oboru správy, vědy a umění.“

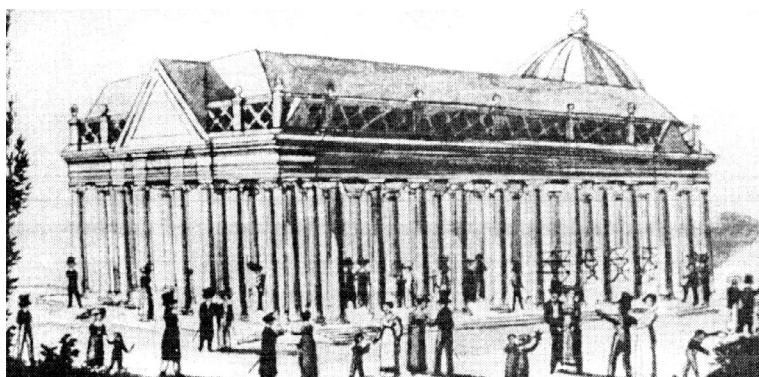
Téměř současně dostává chebský rada Grüner od Goetha dopis, v němž si Goethe stěžuje: „V mých letech se člověk těžko rozhoduje staré zvyklosti, zprvu bezděčné, potom nezbytné, přerušit a vystavit se oněm náhodnostem, které člověk může očekávat při změně místa, nebo kterých se dokonce musí obávat...“

Sečteme-li pobyty J. Wolfganga Goetha v Čechách, prožil tu více než tři roky svého života. Je to pobyt delší, nežli byl jeho pobyt v Itálii. V období do roku 1813 projevoval o naši zemi až na malé výjimky především zájem přírodovědný. V posledním období jeho návštěv v Karlových Varech, Mariánských Lázních a v Chebu se velmi živě zajímá o historii i současnost země, v které je hostem, zajímá se o českou literaturu a umění. Začíná se učit česky. Výmar byl Goethův domov, kam se vracel. Itálie byla země jeho touhy. Vnímal ji však jako školu starověkého umění, o její současnost i nedávnou minulost se staral daleko méně než o zbytky starých řeckých chrámů. Krajina kolem Mohanu a Rýna byla jeho láskou. A jestliže byla na světě ještě jedna krajina, kterou můžeme označit jako Goethovu lásku, pak to byly bezesporu Čechy. Malebný pruh Čech pod Krušnými horami mezi Ústím nad Labem a západočeskými lázněmi. V jednom ze svých přírodovědných spisů předeslal kapitole nazvané K znalosti českých hor několik veršů. Tyto verše spojil za svého života jen s dvěma krajinami. S Porýním a s Čechami. S krajinami, které miloval. Můžeme je chápat jako oslavu i jako potvrzení básníkovy citového vztahu k zemi, jež ho obdařovala nezapomenutelnými dary. Zdravím, přátelstvím a láskou. Jak Goethe sám v těch verších říká:

Co jsem tady poznal, prožil,
co mi odsud vniklo do žil,
co jsem blaha přijal vděčně,
moh bych líčit nekonečně.
Stejný dík nechť každý poví,
co tu byl již, i ti noví.

Mariánské Lázně – lavírovaná kresba J. W. Goetha

Křížový pramen v Mariánských Lázních za Goethovy doby

J. W. Goethe, jak jej nakreslil za svého pobytu ve Výmaru devatenáctiletý
W. M. Thackeray

„Dokonce když zapadá, je to stále totéž slunce.“

*J. W Goethe J. P. Eckermannovi
při pohledu na zapadající slunce*

Kočár, který se blíží Výmaru, sídelnímu městu velkovévody Karla Augusta, je pokryt drobnými krupějemí listopadového deště. Za týden začne prosinec a vítr a déšť sklízají ze stromů při cestě poslední listí.

V kočáře sedí schoulen do dlouhého teplého pláště pětadesátiletý bělovlasý muž. Karl Friedrich Zelter, profesor hudby na berlínské Akademii umění. Stáří mu zlehka vyhloubilo tváře a jejich měkkost dodává obličejí smířlivý, dobrácký výraz. Ale výrazné oči jsou plné rozhodnosti a kázně, kterou člověk nabývá životní zkušeností. Spěchá ke svému čtyřiasedmdesátiletému příteli, skutečnému tajnému radovi a nyní už řadu let i státnímu ministru Johannu Wolfgangu Goethovi. Zelter je zneklidněn zprávami o Goethově nemoci a je zneklidněn i snem, který se mu o příteli zdál a který nemůže znamenat nic dobrého. Při té myšlence uvolňuje náhle příliš těsný bílý nákrčník. Listopad je brána k zimním měsícům, a zimní měsíce neměl Goethe nikdy rád a obával se jich.

Pan profesor Zelter spěchá, ale do spřežení se opírá vítr a koně postupují kupředu jen pomalu. Cesty v okolí Výmaru jsou nyní lepší, než byly před málem půl stoletím, kdy sem šestadvacetiletý Goethe přišel a přijal úřad ve výmarské vládě. Tehdy se tu kočáry na nerovných cestách každou chvílí převracely. Jenže podzimní nepohody výmarským cestám ani dnes na bezpečnosti nepřidaly.

Před Výmarem přestane pršet. Pan profesor zahlédne uszlzeným kočárovým okénkem první domy. Jeho pohled nemůže zatajit i trochu zvědavé odbornosti, s níž sleduje nové stavby města. Nežli se propracoval na své místo v berlínském hudebním světě, býval zednickým mistrem.

Výmar prožívá období veliké proměny. Když Goethe vjel kdysi poprvé do výmarských ulic, proháněli se po nich vepři a slepice a selské povozy se brodily blátem. Teprve po Napoleonově porážce se stane z vévody velkovévoda a jeho státeček se zvětší téměř o polovinu. Ve Výmaru se zakládají parky a stavby pro potěšení i užitek. Je na co se dívat.

Obloha se leskne jako rozříznuté olovo. Výmar vítá Zeltera zbytkem bílého slunce pozdního listopadu.

Když vůz zastaví, zůstane profesor Zelter chvíli ve voze a čeká. Ale nikdo mu nejde naproti. Celý Goethův dům s dvěma řadami oken a s třetí řadou oken ve vikýřích na střeše je tichý, bez života a za žádným sklem se nic nepohne, ani záclona, ani stín.

Zelter vystoupí a vkročí do dveří. Z kuchyně vyhlédne ženská hlava a rychle zmizí. Přichází Goethův sluha Stadelmann.

„Copak se to děje?“ ptá se Zelter.

Stadelmann sklopí hlavu a pokrčí rameny.

„Kde je pán?“

Stadelman odpoví smutným pohledem.

Zelter se ptá po Goethově snaše.

„Odcestovala.“ Manželka Goethova syna stále cestuje. Pohání ji vnitřní neklid.

„A kde je její slečna sestra?“

„V posteli.“

Zelter dostává pocit, že se mu vyplňuje jeho zlý sen. Je zdrcen a nemá odvahu dál se ptát.

Přichází Goethův syn August.

„Otcí není dobře,“ vykládá, „je nemocný, velmi nemocný.“

„Umřel,“ řekne Zelter.

„Neumřel, to ne, ale je velmi nemocný.“

Zelter se pomalu obrací ke schodišti. Je mu, jako by stupně schodiště před ním couvaly. Zdráhavě stoupá a mramorové oči soch ho sledují chladným pohledem.

Chladné ovzduší přivítalo Goetha už v září. Vrátil se z Mariánských Lázní do Výmaru jako do cizího a nepřátelského domu. Předběhla ho pověst, která jeho syna a snachu vzrušila a pobouřila. Čtyřiasedmdesátiletý Goethe se prý uchází o ruku devatenáctileté Ulriky von Levetzow. Seznámil se s ní už před dvěma lety a jeho náklonnost k Ulrice zrála a prohlubovala se každým rokem.

Syn August čekal na Goetha v Jeně a rozmluva, kterou tam spolu měli, byla trapnou předehrou k ještě trapnějšimu napětí, které Goetha přivítalo v jeho výmarském domě.

O Ulričinu ruku Goethe v Mariánských Lázních sám nepožádal. Přemluvil svého přítele velkovévodu Karla Augusta, aby jednal s matkou Ulriky místo něho. Velkovévoda Goethovi vyhověl. Navštívil paní von Levetzow a nabídl jí dokonce pro dceru určité výhody, kdyby se odhodlala spojit svůj život s životem Goethovým.

Paní von Levetzow odpověděla vyhýbavě a odkazovala na pozdější čas. Goethe pokládal odpověď za odmítnutí. Obzvláště, když paní von Levetzow brzy po rozmluvě nečekaně odjela s Ulrikou do Karlových Var.

Co všechno se u výmarského dvora napovídalo. Jak starý pan ministr Goethe trávil většinu dne ve společnosti mladé slečinky Ulriky, jak ji už po tři roky každé léto v Mariánských Lázních zahrnoval svou pozorností. Nosil jí dokonce minerály, které sbíral s náruživostí přírodovědce po okolí Mariánských Lázní, a když

poznal, že mrtvá příroda a učenosti o ní Ulriku pramálo zajímají, začal zastrkovat mezi kameny balíčky vídeňské čokolády, psal jí krátké básničky, nosil jí kytky a vyprávěl jí obsahy svých knih.

Letošního roku stálo nad Mariánskými Lázněmi neobyčejně čisté modré nebe, a když se přece jen snesl do korun stromů a na trávníky déšť, nikdy netrval dlouho. Do otevřených oken Goethových pokojů v domě Zlatý hrozen vonělo slunce, zvonil vodotrysk a doléhal šum hlasů z promenády. Jakmile Goethe zaslechl dole hlasy sester Levetzowových a Ulričin smích, seběhl dolů z prvního patra domu, kde bydlil, a hned se přidal k Ulrice. Omládl a cítil se neobyčejně svěží. Tančil dlouho do noci a nejraději s Ulrikou.

Po nečekaném odjezdu Levetzowových ztrácí půdu pod nohama. Šťastná pevnina, kterou si vybudoval, kolísá. Goethe má harmonickou povahu a nemiluje prudká řešení. Náhlé převraty, ať ve společnosti, ať v osudu jednotlivce, ho zneklidňují. Proto zatouží překotný rozchod zmírnit.

Za týden se objeví Goethe v Karlových Varech ve stejném domě, ve kterém bydlí Ulrika s matkou a sestrami, a ubytuje se tam. Naděje pohaslá v Mariánských Lázních se znovu rozzáří v Karlových Varech. Zažije s Levetzowovými dojemnou oslavu svých čtyřiašedesátých narozenin na výletě v Lokti a obloha na zpáteční cestě do Karlových Var je plná radostných hvězd.

Jiskřivé hvězdy vystřídá denní světlo. V následujících dnech se balí zavazadla. Nadchází chvíle rozchodu a Goethe ji nemůže zadržet. Tuší, že je to rozchod navždycky, ačkoliv nepřestává doufat, že osud k němu bude milosrdnější.

Předjede kočár. V poslední chvíli vyběhne ještě Ulrika po schodišti a dá Goethovi polibek na rozloučenou.

V kočáru, s Karlovými Vary za zády, dolehne na Goetha tíha rozloučení a celá trýznivá a jak se zdá bezvýchodná skutečnost.

Starý básník sáhne po tabulce na psaní a začne si poznamenávat verše. První verše básně, která patří k největším, které napsal. Verše Elegie z Mariánských Lázní.

Po krátkém pobytu u přítele v Chebu opouští Goethe Čechy nadobro a navždy. Ale báseň ho doprovází. O přestávkách v cestě přenáší na papír, co si poznamenal za jízdy. Rozmlouvá se svou láskou a pozdní vášní a hledá sebe. Mladistvá a křehká Ulrika se mu vrací na pozadí letní české krajiny a neopouští ho. Všechno, co jsme kdy ztratili, je s námi jen v básni a ve snění.

Když dorazí do Výmaru, je báseň hotova. Svým přátelům a známým nastavuje Goethe zdánlivě lhostejnou tvář. Cottovi, svému nakladateli, píše po návratu, že se mu dařilo v Čechách po tři měsíce opět velice dobře, že i cesta zpátky byla příjemná a že si nepřeje nic jiného, než aby i nadcházející zimu mohl prožít tak radostně a v plné činnosti. Jako jedinou mrzutou chvíli označuje návštěvu v karlovarském knihkupectví. Objevil tu vydání svých spisů, nejasného původu, plné chyb, vydání, o němž neměl tušení.

Navenek se snaží Goethe zachovat klid. K výbuchům a výčitkám svého syna mlčí. Občas se i usměje klidným úsměvem plným moudrého porozumění. Jeho svět má jiné barvy, rozměry a vůně než svět jeho syna.

Ale pod klidnými rysy Goethova obličeje se zvedají a klesají vlny vzrušení a stesku. Pročítá si svou novou báseň. Přepsal ji krasopisně na listy velínového papíru a vlastní rukou ji svázal do desek z rudého marokénu. Elegie ho znovu rozrušuje. Přibližuje mu silný zážitek mariánskolázeňského léta a rozchod v Karlových Varech.

Do rozjitřené Goethovy nálady přichází návštěva, která mu přináší radost. Za pobytu v Mariánských Lázních poznal proslulou polskou klavíristku Marii Szymanowskou. Szymanovská spojuje

nezapomenutelný zážitek svého umění se svým půvabným zjevem. Nyní se mu ohlásí ve Výmaru.

V tomto roce působí hudba na Goetha ještě silněji než jindy. Citlivě a s dojetím naslouchá koncertu Szymanowské. Hudba v něm probouzí pocit usmíření. A Usmíření nazve i báseň, kterou věnuje polské klavíristce.

Marie Szymanovská uspořádá v Goethově domě koncert. Goethe pozve na koncert Eckermanna. Plachý tajemník vstoupil teprve toho roku do Goethových služeb a straní se velkých vznešených společností. Přijde proto dříve, než se začnou scházet hosté, aby se Goethovi na dnešní večer omluvil.

V domě je neklid a šum, je slyšet, jak se ladí klavír. Eckermann musí za Goethem do jeho pokoje. Goethe je už slavnostně oblečený a trochu rozčilený. Hra Szymanowské bude pro Goetha víc než klavírním koncertem. Se skladbami, které hraje, se vrací do nedávné minulosti.

Eckermanna přivítá s úlevou, jeho návštěva mu pomůže zkrátit napětí. Pokyne sluhovi Stadelmannovi. Sluha přinese dva svícny s rozžehnutými svíčkami a postaví je na pracovní stůl. Goethe ukáže Eckermannovi na židli před svíčkami a vybidne ho, aby usedl.

„Dám vám něco přečíst,“ řekne mu a přinese desky z rudého marokénu.

Eckermann desky otevře. Je v nich uložena Goethova nejnovější báseň, kterou ukazuje jenom vyvoleným a nejdůvěrnějším přátelům. Eckermann čte Elegii se svátečními pocity, ale i pro Goetha je to sváteční chvíle. Pátravě pozoruje z šera Eckermannovu tvář osvětlenou svíčkami a s uspokojením na ní zjišťuje pohnutí.

Začátkem listopadu Szymanovská odjíždí. Před odjezdem se jde s Goethem rozloučit. Je černě oděna, u dvora je v těch dnech smutek, a Szymanovská půjde od Goetha ještě k výmarskému dvoru.

Básník hledí zděšeně na ženu v černých šatech, jako by před ním stál symbol konce, zmaru, smrti. Kdysi, před několika desítkami let, když nastupoval ve Výmaru svůj úřad, skládal služební přísahu v černém smutečním obleku. Tehdy zemřela sestra vévodkyně, ruská velkokněžna. Neuzavírá se tu jeden z kruhů života, který začal v černé a v černé končí? Goethe naslouchá hlasu Szymanowské a hlasu její sestry a sám není schopen slova. Teprve když jejich kroky dole v domě doznívají, vyběhne z pokoje a volá, aby mu ji přivedli zpátky. Szymanowská se vrátí a Goethe ji mlčky, se slzami v očích obejmě. Po karlovarském loučení s Ulrikou ještě jedno rozloučení.

Dívá se za Szymanowskou, jak na odchodu prochází řadou pokojů v jeho domě, a dívá se za ní i pak, když už zmizí. A přece nedávno pronesl při hostině na počest Szymanowské přípitek, v němž tvrdil, že není minulost, po níž bychom směli toužit, aby se k nám vrátila zpátky. Je jenom něco věčně nového, co se utváří z rozšířených prvků minulosti, a pravá touha musí být stále plodná, musí vytvářet něco nového, lepšího.

Po rozloučení se Szymanowskou nenachází klid a bdí dlouho do noci. Konečně usne nepokojným spánkem a propadá se do horečnatých snů.

Krev mu šumí v uších jako vzdálený hovor společnosti, která se dobře baví. V největším sále Klebelsberkova paláce se tančí. Jsou tu zase všichni pohromadě, celá vznešená mariánskolázeňská společnost i s těmi nejmladšími, sestrami Levetzowovými a oběma dcerami hraběte Nostice. Na lesklé podlaze sykají podrážky tanečníků, sálem šelestí hedvábí dámských večerních šatů, ramena a hlavy se pohupují a ve skleněných číších s mělnickým a rýnským jiskří hvězdy jako tehdy při návratu z Lokte. Šumění sílí a už to není vzdálená ozvěna tance, ale potlesk.

Goethe sedí v divadle v Erfurtu při slavnostním představení. Hlediště se třpytí uniformami, řády a šperky. Na vyvýšených místech vpředu sedí císař Napoleon a ruský car. Kolem nich a za nimi plno králů a knížat jmenovaných Napoleonem a maršálu a diplomatů.

Návštěvě divadla předcházela ráno Goethova návštěva u Napoleona. „Šedesát je vám?“ diví se Napoleon, už poněkud tělnatý čtyřicátník. „To jste se znamenitě držel.“ – A zase roztráštěný hovor a smích.

Výmarský dvorní ples s návštěvou Napoleonovou. Z šumění hlasů vystupuje Napoleonův hlas: „Měl byste psát hry, tragédie jsou školou králů a národů. Pojdte do Paříže a napište drama o Caesarovi. Voltairovi se ve Smrti Caesarově nepovedlo ukázat, jak veliké dílo by se bylo Caesarovi podařilo, kdyby mu byl dopřán čas.“

Goethe se propadá do horečnatého snění, ale i v duševním neklidu a tísní se snaží urovnat útržky myšlenek. Kolikrát mu vyčítali, že není vlastenec, že se neobrací proti Francouzům a Napoleonovi.

Ale cožpak jsem mohl psát nenávistné básně, když jsem necítil nenávisť? A já opravdu necítil proti Francouzům nenávisť, jakkoliv jsem děkoval bohu, když jsme se jich zbavili. Jak bych mohl já, který jsem pokládal za důležité jenom kulturu a barbarství, jak bych mohl nenávidět národ, který patří k nejkulturnějším na zemi a kterému vděčím za své vlastní vzdělání? Nacionální nenávisť je vůbec zvláštní věc. Na nejnižším stupni kultury je nejsilnější a nejprudší. Ale je také stupeň, kde naprosto zmizí a kde stojíš do jisté míry nad národy, a kdy štěstí nebo bolest sousedního národa pociťuješ, jako by potkaly tvůj vlastní národ. Tenhle stupeň kultury odpovídá mé povaze. Co to vlastně znamená, milovat svou vlast? Co může udělat básník pro svou vlast lepšího než bojovat po celý život proti škodlivým předsudkům, odstraňovat

úzkoprsé názory, dopřát duchu svého národa osvícenost, očišťovat jeho vkus a zušlechťovat jeho smýšlení a způsob přemýšlení?

Jenže k tomu, aby člověk našel u ostatních porozumění, je především zapotřebí, aby i ti ostatní používali rozumu. *Jaká spousta lidí se nebojí ničeho víc než právě rozumu. Hlouposti by se měli bát, kdyby dovedli pochopit, co je strašné. Jenže rozum je nepohodlný, a proto musí být odstraněn, kdežto hloupost přináší jen zkázu, a na tu si můžeme počkat...*

Přírodní vědy, ano, ty nás jedině vedou na bezpečnou pevnou půdu, nebo lépe: neklamou nás. A člověk musí vytrvat ve víře, že nepochopitelné je možné pochopit...

A co když tímto rovnáním myšlenek všechno končí, co když je to poslední účtování? Byl jsem přesvědčen, že každý umírá, když vyplní na světě svůj úkol. A co když jsem ho už splnil? Co když skončila pro mne láska, všechna láska, která znamená život?

Noc postupuje k ránu, první noc Goethovy těžké choroby, a vyvolává z tmy obrazy a myšlenky, které ho prostoupily za dlouhých čtyřiasedmdesát let jeho života. Prochází se krajinami západních Čech, vlahou zelení lesů a lázeňských parků, prašným parnem Itálie, slyší dávnou kanonádu francouzských a pruských vojsk a probouzí se zalit potem. Dusivý kašel mu už nedá usnout.

Řadu nocí musí prosedět v křesle. Tam se mu podaří tu a tam zdřímnout. Pronásledují ho bolesti na levé straně hrudi a sluha Stadelmann nevychází ze strachu o pána. Svěřuje se Eckermannovi, že je to zlé znamení, když pán naříká. A pak také má teď najednou takové tenké nohy...

V těch smutných dnech přijíždí na návštěvu starý Goethův přítel Zelter.

Váhavě stoupá ke dveřím pokoje, kde je Goethe uzavřen mezi čtyři stěny, sám se svou nemocí. Cestou vidí v duchu znovu úzkost

ve Stadelmannově obličejí, když se ho zeptal na Goetha. Je to chytrý sluha, kdo ví, co jeho mlčení znamenalo. Ale také je pravda, že pije víc než dost. Možná, že mu víno svázalo jazyk.

Konečně stojí Zelter před lenoškou, ve které Goethe odpočívá zhroucený do svého bílého flanelového županu, s nohama zabalenýma do vlněné deky. Goethe podřimuje, v jemných vráskách jeho snědé obličej se zachytily hluboké stíny a jeho nos je ostřeji řezaný než jindy.

Náhle, jako by vytušil přítomnost jiné osoby v pokoji, otevře Goethe oči.

„Nu tak,“ zvolá Zelter dobromyslně.

Goethe na něho upře tmavohnědé oči, jsou jasné a přes bledý tělesný stav jsou plné chuti k životu, živé a bystré. Pokusí se napřít se v křesle a usměje se. Přijel mu jeho starý důvěrný přítel, jediný z přátel, se kterým si Goethe tyká. A Goethe si netykal ani se Schillerem.

Zelter chápe jeho zdravotní stav, opravdový přítel vidí dál než lékař. Tentokrát není vina jen ve stárnoucím těle. To zradila Goetha i duše, která nesnesla dvojí rozchod. Dvojí těžké loučení, a Goethe tušil, že se rozešel navždy.

Zelter očekával, že se setká s člověkem zkrušeným tělesným neduhem. Čím déle s Goethem hovoří, tím spíše má dojem, že mluví s někým, „kdo vypadá, jako by měl v těle lásku, lásku s veškerým mladistvým hořem a trápením“. S hlubokým porozuměním vyslechne Goethovu zповěď. Zná dobře toto hoře a strádání, sám je zažil na vlastní kůži.

Goethe se zvedne a vyjme ze zásuvky stolu báseň svázanou v červeném marokénu. Podá ji Zelterovi.

„Čti,“ vybídne ho, „ale nahlas.“

A Zelter čte. Slova básně jsou mu blízká. Sám poznal takový smutek. Čte, jako by četl o sobě.

„Čteš dobře, starý pane,“ chválí Goethe jeho přednes.

Zelter dočte báseň a musí ji číst znovu. Hned napoprvé čte třikrát po sobě tuto báseň o milostivém i nemilosrdném osudu.

Pak následují den co den dlouhé rozhovory i nové čtení básně. Zelter znal způsob, jak hovořit s Goethem o jeho vášni a bolestech, aby přítele vyhojil. Věděl, stejně jako Goethe, že nebude lehké přerhat příliš pevná pouta, která Goetha poutala hluboko a skrytě k mladé Ulrice. Ale trochu drsný a dobrosrdečný Zelter měl úspěch. Byl věcný a přinesl Goethovi úlevu. Zelter sám tvrdil, že „nařídil Goethovi zdraví“. A Zelterův rozkaz pomohl.

Zelter přinesl do chladného a napjatého prostředí domu uvolnění. Jeho vlídnost a moudrost pomohla, když ne zacelit, tedy aspoň zakrýt trhliny ve vztazích rodiny ke Goethovi. Ovzduší se stalo opět snesitelné.

Když Zelter po čase opouští Výmar, obnovují se už Goethovi síly a vrací se mu chuť k práci. Proměna, která se s ním udála po návratu z Čech, je určující pro celé jeho poslední tvůrčí období.

Elegie z Mariánských Lázní dostane v Goethově díle zvláštní místo. Vznikne trilogie básní a Goethe ji nazve Trilogií vášně. Elegii uloží mezi básně Wertherovi a Usmíření, věnovanou Szymanowské. Usmířením trilogii uzavírá a usmíření cítí i v srdci. Nadešel čas, aby dokončil své celoživotní dílo, tragédii Faust.

Příběh léta 1823 a podzimní neblahá ozvěna příběhu ovlivní posledních deset let Goethova života i jinak. Přestane cestovat. Opět přechází ve své pracovně a diktuje jednomu ze tří písarů, které si oblíbil. Přechází v pracovně víc než prosté, zařízené stroze jako kancelář s regály a zásuvkami a psacím pultem. V jednom z regálů je umístěna příruční knihovna s lexikony, v kterých Goethe občas listuje. Když

písař napíše stránku, nesmí použít posypátka. Raději vezme Goethe ještě vlhký list a postaví se s ním na chvíli ke kamnům. V pracovně vládne až pedantský pořádek. Pero nesmí být dlouhé a nesmí být ani krátce přiříznuté a inkoustu v kalamári nesmí být moc ani málo. Pořádek v pracovně jako by zaručoval i pořádek v přemýšlení.

„Když je člověku pětasedmdesát let,“ říká Eckermannovi, „bývá zvykem, že mezi jiným myslí i na smrt. Jsem naprosto klidný při té myšlence, protože jsem pevně přesvědčen, že náš duch je substance zcela nezničitelné povahy; působí z věčnosti do věčnosti. Podobá se slunci, které zapadá jen pro naše pozemské oči, které však nikdy nezapadne, nýbrž svítí bez ustání dál.“

A jak jinak by mohl duch žít, kdyby nezanechal dílo, svou světlou stopu? Goethe se nikdy nedovedl nadchnout pro abstraktní myšlení, pro filozofické systémy, které nebyly spojeny s životní zkušeností. Byl přesvědčen, že uměle vybudované systémy odporují přírodě a brání v poznání. Byl pozemšťan, pohyboval se v hmatatelném, viditelném světě, a jeho poznání světa se opírá o pozorování, a nikoliv o idealistické spekulace.

Goethovy přírodovědné výzkumy, i když se neseťkaly vždy s úspěchem, jaký očekával, jeho činnost ve státní správě, i když výsledky neodpovídaly námaze, všechny tyto snahy měly praktické cíle. A ukazují nám pravou podstatu Goethovy povahy daleko víc než zlomyslné historky o hófrátu Goethovi.

Proto byl Goethovi také blízký Faust, hlavní postava jeho životního díla. Je symbolické, že Faust v něm žil po celý život a jeho osud nemohl uzavřít dříve než ve vysokém stáří, kdy se uzavíral i jeho vlastní život. Goethovi i Faustovi byl společný úděl člověka, který hledá okamžik štěstí. A Goethe i Faust měli svého důvěrníka. Goethe ho skrýval v srdci, s Faustem chodil jako průvodce. Kritický a ironický svůdce Mefistofeles.

Jen stáří, tak vysokého, jako naplánoval svému Faustovi, jen sta let se Goethe nedožil. Přesto přežil téměř všechny své přátele a spoustu známých. A nakonec i mnohem mladší Szymanowskou i svého mladšího přítele Georga Wilhelma Friedricha Hegela, který jako Szymanowská zemřel za cholery roku 1831.

„Mám velkou přednost,“ říká Goethe, „že jsem se narodil v době, kdy přišly na pořad dne největší světové události a pokračovaly po celý můj dlouhý život, takže jsem byl živým svědkem sedmileté války, pak odtržení Ameriky od Anglie, později svědkem Francouzské revoluce a konečně celé napoleonské doby až k záhubě hrdiny, i svědkem toho, co se stalo potom. Tím jsem přišel ke zcela jiným náhledům a závěrům...“

Goethe, svědek dlouhého období lidských dějin, si podává ruku s Goethem, který tuší velkolepé možnosti lidstva. Obrovské parníky brázdící oceány, létající stroje s lidmi, spojení Mexického zálivu s Tichým oceánem, propojení Dunaje s Rýnem i Suezský průplav. „Tohle všechno ještě spatřit, vyplatilo by se vydržet na zemi ještě asi padesát let.“

I tato touha obsáhnout všechno vědění, všechnu slast, i tato touha po celistvosti života je společná Faustovi i Goethovi.

V posledním roce svého života si klade Goethe otázku: „Co jsem sám vlastně? Co jsem udělal? Všechno, co jsem viděl, slyšel, pozoroval, to jsem sebral a zužitkoval. Moje díla se živila tisíci různých postav, nevědomci a mudrci, duchaplní muži a hlupáci, dětský věk, zralý i stařecký věk, všichni přicházeli a nabízeli mi svoje myšlenky a schopnosti, svou naději, svůj způsob života; často jsem sklízel, kde síli jiní. Moje dílo je dílo kolektivní bytosti a nese jméno Goethe.“

Ano, ale je to dílo celistvé, dílo, které nevystupuje z břehů, aby se marnivě rozlévalo. Jeho základem je přesvědčený humanismus, a ten udává i směr a cíl.

Goethe doufá, že přežije i nové těžké onemocnění v březnu roku 1832. Ještě v den své smrti se zeptá, kolikátého je. Když uslyší, že je dvaadvacátého března, prohlásí: „Tak tedy začalo jaro a můžeme se tím spíše zotavit.“ V devět hodin ráno požádá o sklenici vína smíšeného s vodou a vypije ji. Po desáté hodině přikazuje sluhovi: „Otevřte přece také druhou okenici v pokoji, ať se sem dostane víc světla.“ Usne, a když se probudí, požádá Otilii, vdovu po svém synovi Augustovi, aby mu podala ruku. Sedí v křesle a sní: „Vidíte tu krásnou ženskou hlavu – s černými kadeřemi – v nádherném koloritu – na tmavém pozadí –“ Nemůže už mluvit, a proto zvedne ruce, jako by chtěl slova uchopit a pomoci jim, kreslí prstem ve vzduchu. A když mu ruce ztěžknou a klesnou, píše prstem na příkrývku, do níž má zabalená kolena. Píše pečlivě, s čárkami i tečkami. Nakonec napíše veliké W. Dopsal a podepsal život svou iniciálou. Anebo se tu podepsal celý svět jeho života a postav. Celý svět. Die Welt. K polednímu vydechl naposledy, v hodinu, kdy se narodil.

I poslední chvíle života mu daly ochutnat krůpěj vína, teplo ženské dlaně, i v poslední chvíli zatoužil po větším světle, po kráse a po výpovědi, kterou nám dopřává písmo.

I zapadaje byl tímž sluncem.

*Eduard Petiška
V Brandýse nad Labem
17. února 1972*

J. W. Goethe na úmrtním loži

Gestern Vormittags halb Zwölf Uhr starb mein ge-
liebter Schwiegervater, der Großherzogl. Sächsische wirk-
liche Geheime-Rath und Staatsminister

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE,
nach kurzem Krankseyn, am Stöckflufs in Folge eines nervös
gewordenen Katharrhalfebers.

Geisteskräftig und liebevoll bis zum letzten Hauche,
schied er von uns im drei und achtzigsten Lebensjahre.

Weimar, 23. März
1832.

OTTILIE, von GOETHE, geb. von Poewisch,
zugleich im Namen meiner drei Kinder,
WALTER, WOLF und ALMA von GOETHE.

Úmrtní oznámení J. W. Goetha

Eduard Petiška
Goethe v Čechách a Čechy v Goethovi

Obálka Jakub Tesař

Obrazová příloha archivní dokumenty

Korektura Regina Králová

Technická redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání

Verze 1.0 z 18. 10. 2024

ISBN 978-80-274-4166-2 (epub)

ISBN 978-80-274-4167-9 (pdf)

ISBN 978-80-274-4168-6 (prc)